

Literáty Zoltán:

A Jézus és korának orális kultúrája. Pillanatképek az „első igehirdetésekből”.

Az Újszövetségben két nagy korpuszt különböztetünk meg: az egyik a Jézus-tradíció az evangéliumokban, a másik pedig a Páli levelek. Mindkettő szorosan kapcsolódik az oralitáshoz, azaz a szóbeli kommunikációhoz.

A Jézus-tradíció először beszélt hagyományként létezett és terjedt el. Címzettei az „egész Izrael” voltak. Missziós célú beszédek voltak elsősorban a zsidó nép körében, így nem a „népek”-et kívánta megszólítani. Irodalommal akkor vált, amikor írásba foglalták az evangéliumokat és már a nagyobb keresztyén közösség számára elérhetővé tették őket Kr. u. 60/70 tájékán. Ezzel szemben Pál levelei először írott formában születtek meg, melyeket konkrét pogány gyülekezeteknek címzett. Ezek az írások aztán beszéd, felolvasás útján továbbléptek más közösségek felé is, és így váltak egy nagy közösség alapirataivá. Az oralitás tehát mindkét nagy újszövetségi korpuszt alapvetően határozta meg, akár megelőzve, akár követve azok írásba foglalását.

Jézus tudott írni. Erről olvasunk a Jn 8,6-ban. Hogy mit írt és miért, azt nem tudjuk. Ezzel ellentétben, viszont tudjuk, hogy sokszor tanított a zsinagógákban (Lk 4,15), illetve egy részletesebb feljegyzés is bizonyítja, hogy felolvasott Ézsaiás tekercséből. Mindez természetesen nem történhetett volna meg, ha nem tudott volna írni, olvasni. Rabbinak szólították, azaz mesterként feltételezhető, hogy komoly teológiai képzésben is részesült, mielőtt elhívta volna tanítványait.

Mégsem hagyott ránk semmit írásban. Miért? A válasz viszonylag egyszerű. Mert egy olyan kultúrában élt, ahol a szóbeli kommunikáció magas rangot töltött be a társadalmi értékek skáláján. A teológiai vita talán soha nem jut nyugvópontra a tekintetben, hogy melyik szó vagy mondat származik Jézustól, de abban az egyben teljesen biztosak lehetünk, hogy Jézus a beszéd segítségével adta át teológiai üzeneteit. Kimondott bizonyos szavakat, mondatokat, gondolatokat és teljesen bizonyos, hogy ezt kötött és jól azonosítható formában tette meg. Úgy

tanított, mint egy próféta, mint egy bölcselkedő, mint egy törvénytudó, és mint egy mesélő.

Nem Jézus volt az egyedüli ebben a kultúrában, aki nem hagyott hátra személyes írásokat. Útkészítője, a szintén nagy népszerűségnek örvendő Keresztelő János sem írt le semmit. Nem az írópróféták hagyományát követte, hanem a szó hatalmát birtokló karizmatikus próféták voltak példaképei. Nem hiába említik több helyen is parallel módon Ilés próféta méltóságával egy szinten. De Jézus még Keresztelő Jánoshoz képest is jobban beleillett ebbe a kommunikatív, ún. orális kultúrába. Míg a Keresztelő magához hívta az embereket, addig Jézus maga ment oda azokhoz az emberekhez, akiket a saját világukban megszólított. Sőt tovább növelte kommunikatív hatékonyságát azzal is, hogy tanítványait kettesével kiküldte a környező falvakba, hogy oda is vigyék magukkal az örömhírt. Jézus, egy Galileai ács fia, egy fiatal zsidó rabbi volt az, aki saját kora második leghatékonyabb kommunikációs mozgalmát indította útjára az ókori világ császári propaganda-kommunikációját követve a sorban. A szóbeli kommunikáció volt az egyetlen lehetőség arra, hogy a tömegekhez üzenetet juttassanak el, minden más „média” a császári hatalom ellenőrzése alatt állt, ami természetesen egyben nagyon pénzigényes is volt. A tehetősök – mai értelemben – óriásplakátokat helyeztek el, amelyeket felolvastak az emberek számára, az olvasási képesség hiánya miatt, vagy bizonyos pénzürméken (mai értelemben szórólapon) politikai üzeneteket tudtak eljuttatni a címzettekhez.¹ Ám az egyetlen és egyben a leghatékonyabb kommunikációs mód a szóbeli híradás volt. Az evangélium így terjedt, szájról szájra. Ez a fajta meggyőző, kampányszerű, szóbeli ráhatás nem csak afféle szektás magatartás volt Jézus korában. Ugyanakkor Theissen amellett érvel, hogy a vándor-karizmatikusok általános jelenléte nem jellemző Jézus korára, talán Galileai Júdás mozgalmá tekinthető ugyanilyen folyamatnak. Éppen ezért a szinoptikus tradíció szóbeli hagyományának jobb megértése szempontjából fontos szerepe lehet egy ilyen összehasonlításnak, egy a korban közel eső másik mozgalom létének.

Josephus Flavius is ír róla, hogy a zsidó elit igyekezett megakadályozni a zsidó háború kirobbanását, ezért „az előjárók és a tanács tagjai

¹ Theissen, Gerd: A Jézus-mozgalom, Kálvin Kiadó, 2006. 71. p

kimentek a falvakba”, hogy a hátralék adót begyűjtsék és hogy „a népet engedelmességre bírják Florus iránt...”², azaz azt látjuk, hogy politikai kommunikáció hatékonysága érdekében is érvényesítették a szóbeli meggyőzést. Ha ehhez még azt is figyelembe vesszük, hogy Josephus Galileai Júdást a görög szövegben „szofistának”³ nevezi, akit úgy mutat be, mint aki saját filozófiai irányt képvisel, mégpedig egy nemzeti radikális irányvonalat, a farizeus, szadduceus és esszénus irányok mellett, akkor a szofista retorika meggyőzőereje⁴ is helyet kaphatott ezekben a szóbeli folyamatokban.⁵ Mert ahogy az elit kiszállt a falvakba, hogy élőlőszóval meggyőzze az embereket az adó befizetése hasznáról a béke érdekében, ugyanúgy képzelhető el a forradalmi hangulat terjedése is, és a Gamalában született Gaulani (goláni) Júdásnak⁶ nevéhez fűződő adóellenes lázadás kirobbanása is. Ez a Gaulanitisz Júdás⁷ nem más, mint Galileai Júdás⁸, aki szülőföldjét elhagyva, Galilea falvait végigjárva terjesztette ezt a – Josephus szerinti – idegen tanítást és lázított a Római Birodalom és az adófizetés ellen.⁹

A szóbeli kommunikáció virágzó kultúrája tehát az az időszak, amikor a Jézusról szóló szóbeli hagyomány kibontakozik. Jézus és az őt kö-

² BJ 2.405. Vö. Josephus Flavius: *A zsidó háború*. Ford. Révay József, Gondolat Kiadó, Budapest 1964, 185–186. p

³ Ibid. 2.117. url: <http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=GreekTexts&query=Joseph.%20BJ%202.117&getid=0> (Letöltés 2013. 01. 04.) A „szofista” kifejezés természetesen tág jelentésű szó ebben a korban. Csak feltételezés, hogy Josephus annak retorikai értelmében használta.

⁴ Bővebben kifejtettem ezt a következő helyen: Homiletika és retorika, Múltbeli kapcsolatok és jelenkori lehetőségeik, homiletikatörténeti áttekintés, Kézirat, Budapest, 2009. 24–34. p

⁵ Ant. 18.23. Vö. Josephus Flavius: *A zsidók története*. Ford. Révay József, Gondolat Kiadó, Budapest 1966, 380–382. p Vö. Theissen: *A Jézus-mozgalom*, 39. p

⁶ Ant. 18.4. url: <http://artflx.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=GreekFeb2011&query=Joseph.%20AJ%2018.1&getid=0> (Letöltés 2013. 01. 04.). Vö. *A zsidók története*, 379. p

⁷ Ant. 18.4

⁸ Vö. Ant. 18.9 – <http://artflx.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=GreekFeb2011&getid=0&query=Joseph.%20AJ%2018.7> (Letöltés 2013. 01. 04.) és Ant. 18.23. – url: <http://artflx.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=GreekFeb2011&getid=0&query=Joseph.%20AJ%2018.23> (Letöltés 2013. 01. 04.)

⁹ Ibid.

vető vándorprédikátorok tevékenységéhez mindenképpen hozzátartozik a hatalom gyakorlása. A hatalmat lehet donatív módon gyakorolni, azaz kedvezmények, vagy ajándékok nyújtása formájában. Lehet koerzatív módon gyakorolni, azaz erőszak gyakorlása, vagy fenyegetés által. És lehet perzuazív módon is gyakorolni, amikor a meggyőzés eszközeivel éri el valaki, hogy hatalmat tulajdonítanak számára.¹⁰ Ez utóbbinak a legnagyobb a legitimációs esélye egy csoport fölött. Az evangéliumok alapján azt látjuk, hogy mind Jézus, mind pedig a Jézus-hagyomány továbbadói, a hallgatók részéről is elismert hatalommal való felruházottságról számolnak be. Azaz a szóbeli meggyőzés és hatalomgyakorlás formáival találkozunk az Isten országa (itt értsd Isten úrsága, királysága) meghirdetésénél.

Amikor Jézus kiküldi tanítványait a környező falvakba, akkor nemcsak az Isten országa üzenetéről gondoskodik számukra, hanem az egész kommunikációs folyamatot is mederben tartja szigorú utasításaival a lehető leghatékonyabb megvalósítás céljából. A Jézust megelőző nemzedék tehát átélte az adóellenes szóbeli agitációt, Galileai Júdás mozgalmát és annak véres megsemmisítését. Ahhoz, hogy Jézus valóban hatékony kommunikációt tudjon megvalósítani, erőteljesen el kellett magát határolnia minden más mozgalomtól, vagy annak látszatától is. Jézus ezért parancsolja meg tanítványainak, hogy amikor egy faluba érnek, keressék meg a látogatásukra méltó otthonokat és oda térjenek be. Ha belépnek ebbe a méltó házba, akkor – a korabeli nyelvfilozófiai gondolkodás „mágikus” erejével – köszöntsék békességgel a ház lakóit. Ha azok mégsem fogadják el a békesség üzenetét, vagy nem fogadják be a békesség hírhozóit, akkor „vegyék vissza” a békességet róluk (Mt 10,11-13). A Lukács szerinti híradás arról beszél, hogy ha a házban „a békesség fia lakozik”, akkor az övék lesz a békesség, ha pedig nem a békesség fia lakik ott, akkor visszaszáll a tanítványokra. Azaz itt is a Galileai Júdás féle mozgalomtól kívánja Jézus magát is és tanítványait is elhatárolni.¹¹ Az adózás elleni felhívás nem más, mint lázítás, azaz az üzenet is, a módszer is békétlenséget eredményez. Jézus viszont irénikus üzenetet hirdet meg és terjeszti azt a tanítványok által, ezért fontos, hogy jó helyen és jó időben

¹⁰ Bővebben ld. Theissen 184–186.

¹¹ A Mk 12,13-17 „adópenz története” is ennek fényében érthető jól.

szólaljanak meg tanítványai, a szóbeli üzenet tárgya itt az örömhír és nem a polémia.

Jézusnak még arra is van gondja, hogy nem csupán tartalmilag, de formailag is megkülönböztesse tanítványait a Galileai Júdás féle mozgalomtól. Josephus négy zsidó irányzatot nevez meg a korabeli görög filozófiai gondolkodásokkal összehasonlítva őket, ahol a körülírások és jellemzések alapján azt mondhatjuk, hogy a farizeusokat a sztoikusokkal¹², a szadduceusokat az epikureusokkal¹³, az esszenusokat pedig a püthagoreusokkal¹⁴ társítja. A cinikus szabadságeszménynek viszont a Galileai Júdás féle radikális irányzatot felelteti meg, amikor azt mondja, hogy ez az irányzat nem más, mint egy radikális farizeus, azaz filozófiai értelemben egy radikális sztoikus irányzat. Erre Hengel is felhívja a figyelmet „A zélóták” című híres művében, amikor a cinikus irányzatot egy radikális sztoikus irányzatként ismerteti.¹⁵ Galileai Júdás Gamallából érkezett, amely nem messze fekszik Gadarától, ahol a cinikus filozófia évszázadokon keresztül ismert volt. Elegendő csak a szatíra ősatyjára Menipposzra, vagy a gadarai Meleagroszra gondolnunk.¹⁶

Jézus tehát konkrét útmutatásokat ad tanítványainak, hogy formailag is megkülönböztesse őket a cinikus vándorfilozófusoktól. Megtiltja nekik, hogy tarisznát és botot vigyenek magukkal. A cinikus vándorfilozófusok ugyanis szakállt viseltek, tarisznát hordtak és bot volt a kezükben.¹⁷ Ha ilyen embereket láttak párban vándorolni, akkor mindenki biztos lehetett abban, hogy cinikusok haladnak el mellette. Olyan jól fel lehetett őket ismerni, ahogy ma egy református lelkész a palástja, vagy egy mormon hittérítő elegáns öltözeke és névtáblája alapján.

Jézus tehát, már azalatt a rövid időszak alatt is, amit tanítványaival együtt töltött, igyekezett felkészíteni őket a szóbeli kommunikáció tartalmát és formáját – ideértve a megjelenést is – illetően a legfontosabb részletekre.

¹² Vita 2. Vö. *Flavius Josephus Önéletrajza*. In: *A Zsidó Háború*, 482. p

¹³ Vö. Ant. 10.277. és 19.32.

¹⁴ Ant.15.371. Vö. *A zsidók története* 269. p

¹⁵ Hengel, Martin: *The Zealots*. Investigations into the Jewish freedom movement in the period from Herod I until 70 A.D., T. & T. Clark, Edinburgh, 1989. 80. p

¹⁶ Theissen: *A Jézus-mozgalom*, 74. p

¹⁷ Uo. 68. p

Ez a megállapítás felvet egy érdekes kérdést is, amelyet az ún. skandináv hagyományozás történeti értelmezés hozott be a kutatásba. Harold Riesenfeld nyelvészeti kutatásokra alapozta érvét, miszerint a görög szövegben szereplő „*paralambano*” és „*paradidomai*” kifejezések megegyeznek a zsidó rabbinikus szöveg-áthagyományozás kifejezéseivel. Ebből arra következtetett, hogy az őskeresztyén szöveghagyományozás is hasonlóan olyan következetes és merev lehetett, mint a zsidó volt annak előtte. Szerinte a tanítványok rá voltak kényszerítve, hogy emlékezetükbe véssék Jézus tetteit és szavait. Riesenfeld végső következtetése az volt, hogy nem az őskeresztyén közösség formálta primer módon a hagyományt, hanem annak kereteit már maga Jézus alakította ki.¹⁸ Birger Gerhardsson mestere, Riesenfeld alapjait fejlesztette tovább és a zsidó rabbinikus hagyományozás történetét, mint az őskeresztyén hagyományozáshoz legközelebb állót alapos történeti kutatásoknak vetette alá. Ennek a kutatásnak eredményeivel támasztotta alá saját és mestere következtetését, miszerint a formakritikusokkal ellentétben nem az ősegyház, hanem maga Jézus állt a hagyományozás mögött. Kulcsszava a memória, memorizálás. Ahogy a zsidó rabbi tanítványoknak szó szerint meg kellett tanulniuk mesterük mondásait, úgy Jézus tanítványai sem kerülhették meg ezt az izzadságos munkát. Ezek a memorizált adatok voltak aztán az írásba foglalás alapjai Gerhardsson szerint. Így a tradíció forrása nem a feltámadást követő tanítványi visszaemlékezés, hanem a Jézus által már a feltámadás csodáját megelőzően megtanított anyag lett.¹⁹

Véleményem szerint a hagyományozást csak a húsvét előtti Jézusra visszavezető, itt most skandináv iskolának nevezett, valamint ugyanezt a csak húsvéti utáni a tanítványi körhöz és az ősegyház közösségéhez

¹⁸ Riesenfeld, Harold: *Gospel Tradition and Its Beginnings*, Mowbray, 1957.16.; 26. p

¹⁹ Birger Gerhardsson: *Memory and Manuscript: Oral Tradition and Written Transmission in Rabbinic Judaism and Early Christianity With Tradition and Transmission in Early Christianity*, Gleeup, 1961. 328–335. p. Akad más is, aki megkérdőjelezi, hogy az evangéliumokat valójában megelőzte-e egy beszéd útján hagyományozott tradíció. Schmithals többek között azzal érvel, hogy elképzelhető az is, hogy néhány jó képességű író munkája az evangéliumi korpusz, s túlzottan nagy hangsúly kerül a megelőző szóbeli tradícióra. Id. Schmithals, Walter: *Vom Ursprung der synoptischen Tradition*, *Zeitschrift Theologie und Kirche* 94 (1997), 288–316. p

visszavezető formakritikai iskola szempontrendszere kizárólagossága indokolatlan. Mindkettőnek egyszerre van igaza. A hagyomány forrása maga Jézus ez nem is kérdéses. A formatörténet képviselői ugyan az ösgyülekezet(ek)ben kis irodalmi egységek formájában, szabadon keringő egyedi és sajátos hagyományról írnak, amelyeket nem Jézus személyéhez kötnek. De azt látnunk kell, hogy nem elkülönült hagyományanyag jelentette a kezdetet, hanem már az az élményanyag, amely Jézus minden keretét szétfeszítő üzeneteiben jelen volt. Hatalommal beszélt, felfigyeltek rá hallgatói. E hatalom miatt emlékeztek is rá hallgatói, épp emiatt a hagyomány gyűjtése az emlékezet révén már az elhangzás pillanatában elindult. „A Jézus-hagyomány létrejöttének alapvető elindítója az ember Jézus volt, a maga igehirdetésével, magatartásával és cselekvésével.”²⁰ Jézus mondásai, tettei, csodái valóban mély nyomot hagynak közvetlen környezetében, akik éppen ezért nem homályos, hanem éles emlékképekkel dolgoznak akkor, amikor a feltámadást követően hirdetik a kérügmát alátámasztva azt a történelmi Jézus életeseményeivel. Ez annak volt köszönhető, hogy a „tanítványozás” nagyon szoros közösségben zajlott, de nem feltétlenül iskolás módszerekkel. Mivel Jézus is faluról-falura ment tovább tanítványaival, ahol szinte mindig ugyanazt az üzenetet fogalmazta meg, ezért sem volt szükség iskolás módszerek alkalmazására a tanítványok esetében, a memorizálás nélkül is megvalósult.

Aztán a Jézusról szóló szóbeli hagyomány írott formát kapott az evangéliumokban. Először született meg Márk evangéliuma. De annak ellenére, hogy a hagyomány írott formát öltött, a szóbeli kommunikáció ugyanúgy megmaradt, hiszen a leírt evangéliumokat is felolvasták a gyülekezetek számára. Ezt nevezhetjük a kommunikáció szempontjából másodlagos oralitásnak, amelyet már a leírt anyagok határoztak meg. De az bizonyos, hogy az apostoli időkben ez elsődleges és másodlagos oralitás teljesen egybeolvadt és az egyik nem szüntette meg a másikat.

Kik is vettek részt ebben a szóbeli kommunikáció kultúrájában az Újszövetség leírása szerint?

Szintén a Szentírásban fedezhetjük fel a hagyományozásban résztvevő csoportokat. Itt is Theissen alapos kutatását hívom segítségül.²¹ Há-

rom csoportot lehet elkülöníteni. Az első nyilván nem csoport, hiszen azt maga Jézus alkotja egy személyben, aki – amint az előbbieken kifejtettem – mind halálát megelőzően, mind pedig halálát követően a maga karizmatikus hatalmával egyrészt felkelti az evangélium iránti igényt, felhatalmazást ad tanítványainak az Isten országa közelségének hirdetésére, másrészt pedig betölti az igényeket feltámadott és megdicsőült Úrként, továbbá a Szentlélekkel és a testvérekkel való közösségben realizálja a majd „felőrvő” Isten országát. A hagyomány kialakulásában tehát fontos szerepe van Jézus Krisztusnak, aki maga is vándortanító (is) volt és az Isten országát hirdette.

Az első csoport a vándor-karizmatikusok csoportja, akik magától az Úrtól kapják a felhatalmazást arra, hogy szóban hirdessék az evangélium örömhírét, azaz folytassák azt a vándor életmódot, amit Jézussal elkezdtek. Ők voltak azok a tekintélyek, akik az Isten üzenetét megkérdőjelezhetetlen módon vitték egyik faluról a másikra. Személyüket az otthontalanság, vagyontalanság, védtelenség jellemezte. Ki voltak szolgáltatva a befogadók vendégszeretetének. Az őket elküldő Úr Jézus Krisztus felé átélt mély bizalmi kapcsolatuk, és radikális etoszuk maradéktalan megtartása tette hitelessé küldetésüket. A formakritika meglehetősen elképzelhetetlennek tartotta, hogy egyes jeles személyekhez kapcsolódott volna a hagyományozás dinamikája. Ám mégis azt kell feltételezzük, hogy a szájhagyomány legtöbbször nem konkrét és egyszerre anonim gyülekezetekhez kötődött, hanem jól ismert tekintélyekhez, hagyományhordozó személyekhez. Ez nem zárja ki, hogy a gyülekezet aktív részt vállalt a hagyomány ápolásában, vagy továbbadásában, de azt is joggal feltételezhetjük, hogy a gyülekezetek vezető tekintélyeit nem kerülték meg a hagyományozás útjai.

A második csoport az úgynevezett befogadók vagy szimpatizánsok voltak. Az utóbbi kettő egymásra utaltsága nem csak fizikai értelemben volt szükségszerű, de lelki, spirituális értelemben is, hiszen létüket, mint közösségi létet a vándor prédikátorok tekintélye, üzenete és lelki értelemben vett gondozása biztosította. De ugyanúgy visszafelé is hatottak az ilyen helyben maradó csoportok hitelményei a vándorló tanítványok prédikációira. Azaz nem igaz az, hogy csak a vándorló prédikátorok ápolták és adták tovább a Jézusról szóló hagyományt igehirdetéseik által. „Helyben” is beszéltek róla, s ennek hatása a vándorpredikátorok

²⁰ Hengel, 43. p

²¹ Bővebben ld. Theissen 35–88. p

munkájára is hatással volt. Két ilyen hagyományanyagot mutatok be a következőkben.

A szenvedéstörténet forrása – több mint valószínű – a Jeruzsálemi gyülekezet. Ennek részletes kifejtését a szenvedéstörténet irodalmi formájánál adom majd. A lényeg itt most az, hogy nem perikópaszerű rövid történetekben áll előttünk a passiótörténet, hanem egy egységes, Márk esetében az egész evangélium meghatározó részét képező, összefüggő narratívában. Ez a narratíva jelentést tesz két névtelen személyről a Mk 14,47 és 51–52 verseiben. Az egyik egy karddal védekező valaki, a másik egy ifjú, aki aztán mezítelenül menekül el a helyszínről. Ez a fajta névtelenségbe való burkolódás nem jellemző sem az evangéliumi, sem az Újszövetségben található egyéb leírásokra. Az feltételezhető, hogy a hagyomány szóbeli továbbadásának idejében ez a két ember még életben volt, akiknek az üldözések és letartóztatások elkerülése végett, érdekében állt anonimitásuk megőrzése. Így a passió történet kialakulását a 40-es évek végére vagy az 50-es évek elejére tehetjük, s még ha azt is hozzávesszük, hogy a legtöbb kommentáríró Márkot, a jeruzsálemi gyülekezet tagját, valószínűsíti az ismeretlen ifjú személyében, akkor érthető az is, hogy miért takarja ki ennek a két személynek az arcát.²² Ebből arra következtethetünk, hogy egy konkrét gyülekezethez tartozó hagyománnyal van dolgunk, azaz egy közösség hitélménye aztán tovább gyümölcösözött a vándorprédikátorok igehirdetéseiben.

Egy másik hasonló, hosszabb narratívát felölelő történet, amely szintén Jeruzsálemhez kapcsolódik, az úgynevezett „szinoptikus apokalipszis” története a Márk 13-ban. A 14. versben szereplő, konkrétan júdeaiaknak címzett felszólítás egy pusztító utálatosságról szól. Történelmileg nézve ez a konkrét megfogalmazás az úgynevezett Caligula-krízishez köthető. Caligula saját szobrát fel kívánta állíttatni, ha kell erő alkalmazása árán is a Jeruzsálemi templomban. Amikor ez megtörtént, és ott állt a „pusztító utálatosság” ... „ahol nem volna szabad”, akkor következett el az utolsó idők kezdete. Ez 39–40 között történhetett, s a krízishez legközelebb álló tanúk beszámolója alapján gondolhatjuk azt, hogy a jeruzsálemi keresztyén gyülekezet egyik eszkatológikus „prédikációjáról” van szó, amelyet továbbvittek magukkal a vándorprédikátorok, később

pedig az írásba foglalást követően már minden más keresztyén gyülekezet számára is üzenetet hordoz.

A harmadik csoport Theissen szerint a Jézus-követők iránt nem különösebben érdeklődő, de velük valamilyen szinten érintkező társadalmi rétegek voltak. Olyan átlagos emberek, akik hallották, esetleg látták Jézust, vagy a későbbiekben valamilyen csoda szemtanúi vagy fültanúi voltak. Fontos megemlíteni itt őket, mert fontos érv ez az elbeszélési műforma a Jézus-hagyomány szempontjából. Már az evangéliumok is leírják, hogy Jézus csodaerejének, gyógyításainak híre nagyon gyorsan elterjedtek (Mk 1,28). A vándor-karizmatikus prédikátoroknak is egyetlen igazoló pecsétjük lehetett csak az igehirdetésük hitelességét bizonyítandó, a gyógyítás és a csoda karizmájának hatalma. Erről a hatalomról is beszámol Márk a Mk16,17-18. verseiben. Ez a kis utalás is azt az egyszerű tényt bizonyítja, hogy már a nagyon korai időkben is híre volt minden csodaszerű eseménynek, nagyon hamar elterjedt az olyan emberek között is, akik nem nagyon érdeklődtek más keresztyén tanítások iránt. Maga Josephus is elismerően és tisztelettel ír Jézusról, akit nem is mer embernek nevezni, és kijelenti róla, hogy ő volt a Krisztus. Azt mondja róla, hogy „csodákat művelt.”²³ Hasonló elismeréssel ír Jézusról, mint az Ant 8,46-48-ban az ördögűző Eleázárról. Ez annak bizonyítéka, hogy nemcsak a társadalom alsó rétegeinek körében terjedt Jézus híre, hanem az elit is tudomást szerzett mind Jézus, később pedig a vándor-karizmatikusok csodáiról.

A Jézus-hagyomány tehát e három csoport tevékenységének köszönhetően terjedt elsősorban szóbeli kommunikáció formájában. E három közül a terjedés dinamikáját természetesen a vándor-prédikátorok biztosították, de azt is látnunk kell, hogy a három csoport egymásra is jelentős hatást gyakorolt a hagyomány kialakulásában.

²³ A zsidók története, 387. p. Ld. Ant.18.63. url: <http://artflx.uchicago.edu/perseus/cgi/citequery3.pl?dbname=GreekFeb2011&getid=0&query=Joseph.%20AJ%201-8.63.> (Letöltés 2013. 01. 04.)

²² Ezt a feltételezést sok kommentáríró cáfolja is egyben.